

Nemesné M[üller] Márta: A lelki fejlődés útja. A 13—15 éves gyermek spontán tevékenységei. Zárófejezettel ellátta *Révész Margit*. Bpest, 1920. Franklin. (8-r., 221 l.) Ára kötve 110 K.

Dr. Gulyás József: Tompa és a nevelő oktatás. (A Sárospataki Hírlap füzetei. IV. füzet.) Sárospatak, 1920. Ref. főiskolai könyvnyomda. (8-r., 38 l.)

Haller János: Nem! (Vezérfonal iskolák részére. I. füzet.) Bpest, 1920. Kiadja Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája. (8-r., 30 l.)

Szentiványi Károly: Falusi programmok. Bpest, 1920. Stephaneum. (K. 8-r., 290 l.) Ára 44 K.

F. W. Foerster: Élet és jellem. Fordította *Schütz Antal*. Harmadik magyar kiadás. Bpest, 1920. A Szociális Missziótársulat kiadása. (8-r., VIII+336 l.) Ára 66 K.

Levente. Magyar fajvédelmi havi folyóirat. Alapította, szerkeszti és kiadja *Bodó János*. I. évf. 1. sz. 1921 febr. (N. 8-r.) Szerkesztőség és kiadóhivatal: Bpest, IX., Bakáts-tér 3. I. 3. Előfizetés egy évre 120 K, egyes szám ára 12 K.

SZEMLE.

A külföldi gyermekakciók.

E felemás gyűjtőnév alá szokták foglalni azt az emberbaráti, helyesebben gyermekbaráti mozgalmat és tevékenységet, amelyre mostanában — sajnos — mi is rászorultunk és amelyből nekünk is bőven kijutott. De talán nem szorul bizonyításra, hogy ennek a mozgalomnak filantropikus jellege mellett megvan a maga kiváló pedagógiai jelentősége is, amellyel szükségképen foglalkozni kell. Hisz olyan pedagógiai vállalkozásról van szó, amely méreteiben felülmúl minden eddigi kísérletet¹ és amely addig is, amíg az összegyűjtött adatok és tapasztalatok lehetővé tennék az alapos tudományos feldolgozást, megérdemel egy rövidebb «előljáró beszédet». Már eleve fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy hiteles képet majd csak mindkét fél: a hazai és a külföldi érdekeltség adatainak egybevetése nyújthat.²

¹ Ausztriában csaknem 100.000-re rúg a kitelepített gyermekek száma (l. N. Fr. Presse, jún.*9.); nálunk több 10.000-re. Az osztrák gyermekek közül az amerikai akció vizsgálatai alapján 71% volt rosszul táplálva (*unterernährt*), pedig a kitelepített gyermekeknek javarésze náluk is a középosztályból került ki. Bécs és Ausztria jóval nagyobb támogatásban részesült, mint Budapest és Magyarország. A honi viszonyokra vonatkozó statisztikai adatokat, sajnos, nem tudtam megszerezni az Orsz. Gyermekvédő Ligától, amely ezt a mozgalmat mintaszerűen vezeti.

² Ilyen tanulságos külföldi adatok pl. a norvég szülők levelei. Ezekről a N. Fr. Pressének jún. 14-iki száma emlékezik meg.

Mintha a «gyermek százada», Key Ellennek ez a klasszikus veretű elnevezése, immár nem csupán pusztá szóvirágként pompázna, hanem valóságban beköszöntött, eleven, pezsgő életre kelt volna s világító, melegítő sugaraival bearanyozni készülne a rombadőlt világot. A felnőttek «népszövetsége» mellett, amelyet rideg, számító elmék irányítanak, itt a szívekből fakadó, az egész világot ismét összefűző gyermekmentő szövetség van kialakulófélben, s ez az egyetlen vigasztaló pont a mai össze-visszakúszt világtársadalomban. Nem lapokra, hanem kötetekre lenne szükség, ha számba akarnók venni mindazokat a vigasztaló jelenségeket, azt a megszámlálhatatlan áldozatkészséget, amely a gyermekmentés jegyében nap nap után felmerül és még a távoli Chile és Izland szigetlakóit is könyörületesességre bírja. S mindez ennek a rettenetes világfergetegnek talajából nőtt ki. *Children are never enemies* (gyermeknek sohasem lehetnek ellenségek), mondja igen helyesen Hoover Herbert, ennek a gyermekmentő mozgalomnak amerikai úttörője.

A gyermekek kitelepítésének eszméje, még pedig elsősorban a nyelvtanulás érdekében, nem mai keletű s többnyelvű országokban, mint pl. nálunk és Svájcban, ezt a cserét régebben sűrűn gyakorolták. Majd saját céljaik előmozdítása végett a pacifisták karolták fel és ezen *échange international des enfants* részére 1903-tól kezdve több országban külön bizottságok alakultak, így Párisban, Londonban, Brüsszelben, Heilbronnban (lásd a szerzőnek *L'Enseignement International* c. füzetében a 21. és köv. l.). Az 1910-ben Brüsszelben megtartott III. nemzetközi család-nevelésügyi kongresszusnak 5. szakosztálya elé négy idevágó tanulmányt terjesztettek. A szerzők közül Boulfroy és Mocquillon főleg a nyelvtanulást hangoztatta; Kemény hivatalos szervezetet sürgetett és a kérdésnek társadalmi s politikai vonatkozásaira hívta fel a figyelmet. Végül Grand apát, a kölni dominikánus nővérek gyóntatóatyja, a gyakorlati nyelvtanítást elméleti nyelvtanulással óhajtja kiegészíteni s figyelmeztet bennünket az erkölcsi és pedagógiai veszedelmekre.

Ennek a mostani gyermekakciónak két nemét kell megkülönböztetni és jó eleve egymástól elválasztani: a) az anyagi segítyezést itthon élélmezés és felruházás útján; b) a gyermekek kitelepítését külföldre. Mindkettő nagy méretekben folyik,¹ újságjaink nap nap után hírt adnak róluk kisebb-nagyobb közleményekben.² Mindkettő

¹ Huszár Károly v. miniszterelnök szerint 1920 május végéig több mint egynegyed milliárd értékű pénz- s egyéb adomány érkezett hozzánk a külföldről.

² Ilyenek pl. Dr. Juba Adolf: *Die Speisung der Schulkinder* (P. Lloyd,

elsősorban a fizikai gyermeknyomort igyekszik enyhíteni és a szülők szorult helyzetén segíteni; ehhez képest az egészségügyi cél a bel- és külföldi akcióknak közös feladata. Ezen az egészségügyi és közgazdasági szférán túl azonban elválnak útjaik főleg nevelésügyi, társadalmi és politikai tekintetben. Ha arra a kérdésre akarunk megfelelni, hogy az akcióknak most megnevezett két neme közül melyik részesítendő előnyben, a közrejátszó tényezőket, illetőleg előnyeiket és hátrányait együtt kell mérlegelni. Mert ha ezt az ügyet közelebbről tekintjük, csakhamar megállapíthatjuk, hogy rendkívül szövevényes problémává állunk szemben, amelybe számos tényező játszik bele. Nem szabad tehát csupán egy nézőpontból mérlegelni a dolgot, hanem figyelemre kell méltatni valamennyi szereplő elemet. Ilyen pl. a gyermekek kora, egészségi, értelmi, erkölcsi és fegyelmi állapota; az, hogy milyen társadalmi körből kerülnek ki és milyenbe jutnak; az az időtartam, amelyre a kitelepítés szól és ottani foglalkoztatásuk. Nem szabad elfelejteni az itthoni iskolázás megszakítását, amely a legnagyobb elnézés ellenére is (vagy talán ép azért!) káros visszahatással lesz. Ezek és még más tényezők csak szaporítják azokat a nehézségeket, surlódásokat, amelyeknek sikeres elhárítása döntő befolyással van a nagyszabású kísérletnek végeredményére.

Nem hallgathatjuk el, hogy még a váltig felmagasztalt egészségügyi előnyök mellett is ugyanilyen hátrányok is jelentkezhetnek. Igaz ugyan, hogy a levegőváltozás, az egészséges vidék, a bőséges táplálkozás, a családi s egyéni tisztaság, a testgyakorlás és ápolás, ha kellő gondot fordítanak rájuk, kitűnő hatással lesz a gyermekekre; viszont-a hosszú, fárasztó s a balesetek fokozott lehetőségével járó oda- és visszautazás nagy kimerülést okoz, az idegen életmód és konyha pedig a magyar gyermekgyomorban zavarokat idézhet elő. S ami a fő, az idegen mama és papa, bármily jóságos is, nem pótolhatja a váltig örökdő édesanyát és édesapát.

Nemcsak egészségügyi, de társadalmi szempontból is döntő befolyása lesz annak, hogy kiki hova kerül. Minthogy pedig a gyermekeknek elosztása és beutalása körül, még a legnagyobb körültekintést feltételezve is, bizonyára történtek hibák, a gyermekeknek nem

1919 okt. 18.). Ferenczi Imre dr. a munkanélküliség leküzdésére alakult magyar egyesületben 1920 ápr. 30-án előadást tartott a magyarországi nyomorról. Ez az előadás kivonatban megjelent a P. Lloydnak máj. 4-iki számában, majd egész terjedelmében Birkás G. francia fordításában. Ugyancsak Ferenczi I. *Rettet die Kinder!* címmel a P. Lloydnak nov. 26-iki számában sürgős felhívást intéz a bel- és külföldhöz a nyomorgó magyar gyermekek megmentése érdekében.

lesz egyformán jó dolguk, ez pedig az elégedettség mellett elégedetlenséget is fog kelteni. Egy miniszteri tanácsosnak két leánykája pl. egy dúsgazdag bankárhoz került, aki autón vitte őket haza, s ott mindegyik külön szobát és szobalányt kapott; másnap bevitték őket a városba s tetőtől-talpig «kistafirozták». Zongoraoktatásukról is külön gondoskodtak. (Erről eszembe jut, hogy a Hűvösvölgyben, Zugligetben stb. nyaraló magyar gazdagok is minden nagyobb megerősítés nélkül magukhoz vehettek volna néhány hétre egy-egy gyermeket.)¹ Egy másik esetben viszont egy festőművész gyermeke egyszerű földművescsaládhoz került, ott szerény ellátásban volt része s a házi és mezei munkában segédkezett. Tudunk olyan esetről is, amikor gyermekeinket nem merték az utcára engedni, mert a belföldiek hazátlanoknak gúnyolták őket. Az *âge sans pitié*-nek ilyen megnyilatkozása bizony nem maradt hatás nélkül az idegenek jótékonyására szorult fiatal véreinkre.

Felmerülhet még az a nehéz kérdés, vajjon az egészségügyi és közgazdasági előnyöket nem egyensúlyozzák-e vagy nem rombolják-e le az erkölcsi és nemzeti hátrányok. Súlyosbítja a helyzetet az a körülmény, hogy az erkölcsi és hazafias nevelés ép ebben a serdülő korban a legfontosabb, s féltő, hogy a hazaszeretetnek finom gyökérszállai az idegen talajban és a külföldi hatások alatt könnyen elsorvadnak, még mielőtt kellően megerősödtek volna. Ez a veszedelem egyébiránt még a felnőtteknél is kísért. Így Marczali Henriknek most megjelent műve (*A béke könyve*, 23. l.) a régi magyaroknak külső országokba való kalandozásával kapcsolatban ezt írja: «Az erkölcsre kell hogy rombolólag hasson a sűrű és hosszas távollét, az otthon hiánya, a nyereszkesedő duhajkodás.» Az odakünn tapasztalt dolgok: rendezett viszonyok, jólét, könnyű életmód önkénytelenül is összehasonlításra készítetik majd a fiatal elméket, ez pedig a honi állapotoknak lekicsinylő megítélésre vezethet. Egynémely túlzással: megalázással, felkínálkozással még itthon is találkozunk. Meggondolták-e az illetők, hogy milyen hatást kelt a gyermeki lélekben pl. az idegen nemzeti dalok elénekeltetése, a külföldi zászlócskák lobogtatása és egyéb reklámízü túlbuzgóság? (I. P. L., jún. 25. és júl. 3.). De mit szóljunk az angol akcióhoz, amely százával telepíti ki a 6—15 éves fiúkat és leányokat egy, illetőleg másfél év tartamára s a felnőtteket még kísérőkül sem engedi melléjük! (P. L., jún. 5.)

Nem kételkedünk az illetékes körök jóhiszeműségében és kész-

¹ Ezzel rokon mozgalmat kezdeményezett a Hadviseltek Szövetsége, amely az idén 3000 pesti gyermeket szándékozik magyar falvakba kitelepíteni. (P. Napló, 1921 febr. 4.)

séggel elismerjük, hogy az angol nyelv elsajátítása révén azok a gyermekek megalapozhatják jövőjüket és majdan hasznos közvetítói lesznek a magyar-angol közgazdasági életnek, de azért nem kevésbé bizonyos, hogy itt a magyar gyermekeknek bizonyos elidegenítésével, elangolosításával van dolgunk, ez pedig gondolkodóba ejtethet és nemzeti szempontból bizonyos ellensúlyozást tesz szükségessé. Vannak, akik azt vallják, hogy az ilyen kitelepítés egy időben és egyenlő mértékben szolgálja a hazafiságra és az államköziségre való nevelést. Mi azt hisszük, hogy amaz rendesen csorbát szenved.

Az idegenbe való kitelepítésben súlyos lelki tényezőként szerepel még a honvágy, amelyet csak azok képesek kellően méltányolni, akik ennek a gyötrelmeknek valamikor cselekvő vagy szenvedő részesei voltak.¹ E sorok írója, aki serdülő korában 3 évet egy külföldi internátusban töltött, még élénken emlékezik arra a fiatal alföldi honfitársára, aki az otthonba való leküzdhetetlen vágyódás súlya alatt búskomor lett s szinte elsorvadt, úgyhogy nagybetegen haza kellett szállítani. Már pedig bizonyos — adataink is vannak rá — hogy a honvágy ezúttal is jelentkezett, még pedig mind a gyermekekben, mind a szülőkben, de a nagy távolságok miatt még csak gondolni sem lehet gyors orvoslására. Aki azt vallja, hogy a honvágy az elkenyezetett gyermekeknek beteges érzékenysége, s könnyen le lehet és le kell küzdeni, az saját tapasztalásból nem ismeri ezt a végtelen keserves érzést. «Van-e a szülőkre nézve fájdalmasabb dolog, mint ha gyermekeiktől meg kell válniok, mért nem adhatnak nekik kenyeret?» kiált fel egy osztrák írónő, H. Schau-Riess, a N. Fr. Presse-nek f. é. máj. 22-iki számában megjelent *Der Kinderaustausch als Erziehungsmittel* c. tárcájában.

Természetes, hogy abból, ami megtörtént, az erkölcsi vonatkozású dolgok közül is a legtöbb nem jut nyilvánosságra. Érthető és méltánylandó is ez a tartózkodás, amely ezt a nemes vállalkozást megkímélni igyekszik. A lapokban eddig két kirívó esetet olvastunk. Az egyik egy 14 éves bécsi fiúra vonatkozik, aki a Neufchâtel melletti Villiersbe került, szerető bánásmódban részesült és két hét múlva felakasztotta magát egy fára. Az öngyilkosságnak oka titok maradt. A másik esetet bőven tárgyalták a bécsi lapok (N. Fr. Presse, jún. 17. és P. Ll., jún. 18.). Eszerint Coray svájci bencés megbízásból jelentést küldött a pápának, s megírja benne, hogy a Gorgonovóban üdülő osztrák gyermekeket erkölcsstelenségekre csábítják, a színházakban ledér

¹ Talán nem érdektelen, ha felemlítem, hogy J. H. Jung-Stilling tollából *Das Heimweh* címmel négykötetes munka jelent meg Stuttgartban 1876-ban.

dalokat énekeltek és táncokat lejtettek velük, az ellenszegülőket pedig ütlegelik. A telepnek felügyelőnöje egy fiatal elvált asszony, aki kalandos életének elbeszélésével mulattatja a gyermeksereget, a templomba járást megtiltotta, ellenben a legnagyobb fiúval viszonyt folytat. 7—14 éves fiúk és leányok jó ideig közös hálóteremben háltak és meztelenül együtt fürödtek. A Hollandiába küldött magyar gyermekek viselkedéséről is rosszakarató hírek kerültek szárnyra; ezeket azonban az O. Gyv. Liga erélyesen megcáfolta (1920 márc. 27.).

Az erkölcsi tényezőnek egy másik oldala mireánk tartozik, mitőlünk függ. Arról van itt szó, hogy ezek a gyermekek hogyan fogják odakünn képviselni azt, amit mi «Magyarország becsületének» nevezünk. E tekintetben a kiszemelésben a fősúlyt igen helyesen a kifogástalan magaviseletre vetették és erről felelősséggel az illető iskola véleményét kérték ki. Hogy a valóságban ennek ellenére bizonyára előfordultak kisebb-nagyobb vétségek, kihágások, azt természetesnek találunk, hiszen sok ezer gyermekről van szó. A kényes kérdés csak az, hogy az ilyen, bizonyára kivételes eseteket miként fogják elbírálni s nem fogják-e talán általánosítani és a jövőben ellenünk felhasználni?

Még meg kell emlékeznünk az értelmi fejlődésről és az iskolai tanulmányokról. Elismerjük, hogy amazz az utazás és külföldi tartózkodás hatalmasan előmozdítja, de viszont nem tagadhatni, hogy az ilyen hosszabb megszakítások az évek óta amúgy is hihetetlen mértékben megfogyatkozott rendszeres (!) iskolázást¹ felette érzékenyen károsítják. A tanügyi hatóság igen helyesen és méltányosan gondoskodott arról, hogy a külföldről visszatérő gyermekeknek még utólag is jusson hely az iskolákban, ámde a pótló, ill. felvételi vizsgákon kitűnt, hogy a kitelepített gyermekeknek készütsége (főleg a magyarból) nagyjára gyarló volt, úgyhogy számos esetben kénytelenek voltak az osztályt megismételni.

Igyekezünk immár az ezekből az akciókból leszűrődő tanulságokat megállapítani. Azt máris el kell ismerni, hogy ez a nemzetközi gyermekakció művelődéstörténeti esemény, s alkalmas arra, hogy az emberiségnek visszaadja önmagába vetett hitét. Jóllehet a nagy kísérlet még nem fejeződött be és tömeges tapasztalatok még nem állnak rendelkezésünkre, máris láttuk, hogy a külföldre való kitelepítés jóval több surlódással és nagyobb költséggel jár, mint a belföldi. Ebből méltán arra kell következtetni, hogy a jövőben — rendezett viszonyok között — a belföldi nyaraltatást kell előnyben

¹ A tavalyi iskolaév tanügy-erkölcsi mérlegét megdöbbentő adatok kíséretében tárja elénk a *Nagy-Magyarországnak* 1921 febr. 17-iki számában megjelent cikk: *A nyomor hatása közoktatásunkra.*

részesíteni és esetleg külföldi anyagi segéllyel tervszerűen kiépíteni.¹ Még a miénk az áldott Balaton, itt van a Hűvösvölgy, a Svábhegy stb., ott az eddigi tapasztalatok értékesítésével lehet majd számos telepet szervezni. Most annyira megfogyatkoztunk és elgyengültünk, hogy kis magyarjainkat együtt kell tartani s minden nyelvtanulásnál és világlátásnál fontosabb az, hogy egészséges, erős és erkölcsös magyarok váljanak belőlük. Még egyet tartsunk szem előtt: amit mi most más nemzetektől kapunk és elfogadunk, azt ne tekintsük alamizsnának, szeretetadománynak, hanem előlegnek, kölcsönnek, amelyet meg kell és meg akarunk téríteni, mert a népek érintkezésében is kötelező a *noblesse oblige* elve.² Adja Isten, hogy ez minél hamarabb megtörténhessék!

Kemény Ferenc.

VEGYES.

Plátó és mi. Ezzel a címmel a N. Fr. Pressének 1919 nov. 27—28-i és dec. 1-i számában Jerusalemban Vilmos, az ismert nevű bécsi tanár és bölcselet, figyelemre méltó ismertetést közölt Wilamowitz-Möllendorfnak nem rég megjelent kétkötetes *Platon* c. művéről. Jerusalemban cikkéről ezen a helyen főleg azért óhajtok megemlékezni, mert a nagy görög bölcselet életének és műveinek tanulságos és áttekinthető ismertetésén kívül különösen azokat a szempontokat és irányelveket emeli ki, amelyeknek figyelembe vétele ma az erkölcsileg is leromlott emberiségnek társadalmi, közművelődési és politikai építő munkájában javára lehet. Plátóban erősen égett a gyakorlati politikai tevékenység vágya s a tevékenységnek elengedhetetlen feltételét abban látta, hogy az ember szüntelen foglalkozzék szigorú tudományokkal. Egyik helyen azt mondja, hogy «az emberiség csak akkor fog megszabadulni szenvedéseitől, ha az igazi és valódi bölcselet hivatásos képviselői kerülnek uralomra az államban, vagy a kormányhatalom birtokosai részánják magukat a valódi bölcselettel való komoly foglalkozásra». Az államról szóló művében (*Politeia*) nemcsak azt hangoztatja, hogy a vezetésre hivatott embereknek mélyen járó tudományos és bölcseleti iskolázottsággal kell rendelkezniök, hanem azt is, hogy az illetőket a legszigorúbb erkölcsi elvek szerint kell felnevelni. Ezt csak az ifjúság nevelésének alapos újjászervezésével érhetjük el, amiben ismét Plátó lehet mintaképünk, aki a nevelést az állam legfontosabb feladatának vallja és behatósan foglalkozik vele. Pozitív javaslatai, Jerusalemban szerint, már nem elégitik ki korunk követelményeit, mert a demokratikus államban mindenkit már kora ifjúságától kezdve abban a tudatban kell nevelni, hogy ő is része a közösségnek, ennél fogva osztozik a felelősségben. A jövőben kötelezőszerűen kell majd politikával foglalkozni («Pflicht zur

¹ Az izlandiak hajlandók voltak 100 bécsi gyermeket egy évre elvállalni. A bécsiek nem fogadhatták el ezt az ajánlatot, mert a rosszul táplált gyermekek nem bírták volna ki a hosszú tengeri utazás fáradalmait. Így az ott-gyűjtött 20.000 dán koronát bécsi gyermekjóléti célokra fogják fordítani. (N. Fr. Presse, máj. 31.)

² Hiszen az ilyen vendéglátást mi már a háború előtt, sőt a háború alatt is gyakoroltuk. Lásd Dr. Fr. L. Miklau terjedelmes cikkét: *Wiener Austauschschüler in Segesvár.* (P. Ll., 1917 szept. 8.)